

JOSEP MASSOT I MUNTANER: un escriptor a «LA CIUTAT DELS LLIBRES»

Pere Rosselló Bover

La celebració del 80e aniversari de Josep Massot i Muntaner ens convida a recordar la immensa tasca que el savi mallorquí du a terme des de la joventut. La seva ha estat i és una vida lliurada a la recerca, al treball intens i constant, tal com marca la regla de Sant Benet *ora et labora*. Un treball, però, que no sols reverteix sobre l'orde religiós a què pertany, sinó que repercuteix sobre tota la cultura catalana i sobre tot el país. Inventariar-lo en unes poques pàgines resulta impossible. Just si posàssim els títols dels seus llibres un rere l'altre, ocuparien més espai que el que ens han cedit per a aquest article. Basta dir que la seva bibliografia, recollida en el volum *Bibliografia de Josep Massot i Muntaner* (2012)¹, té més de vuitanta pàgines i que ara, nou anys després de sa publicació, caldria afegir-hi un apèndix que encara l'allargaria més. Per a qui no conegui aquest llibre, pot ésser interessant esmentar que els treballs de Josep Massot publicats hi són classificats en set apartats: religió; etnografia, etnologia i folklore; llengua i literatura; història; biografies; bibliografia (és a dir, ressenyes); i diversos. Això és una mostra de la varietat de temes en què Massot ha excel·lit com a investigador i, evidentment, dels seus múltiples i variats interessos.

A qui vulgui aprofundir en la figura i en l'obra de Josep Massot i Muntaner també li pot ser útil el volum *De Valèn-*

cia i Mallorca. Escrits seleccionats (2017), publicat per la Universitat de València amb motiu del seu nomenament com a doctor *honoris causa* l'any 2016². Una part d'aquest extens volum està formada per una antologia de textos del P. Massot sobre temes valencians i mallorquins. L'altra part del llibre aplega discursos, comentaris, ressenyes i articles d'altri sobre el nostre savi. Hi trobam treballs sobre la seva labor com a historiador, folklorista, histo-

riador de la llengua i de la literatura, editor i promotor cultural, religiós, professor universitari... Tanmateix, al nostre parer, hi falta un caire que ho ajunta tot i que explica tota l'obra que ha escrit i publicat: Josep Massot i Muntaner és, sobretot, un *escriptor*. Un escriptor de prosa de no-ficció, un assagista, un polígraf... És a dir, un escriptor que, amb l'escriptura, cerca sobretot aclarir la veritat sobre el passat i transmetre-la als altres.

1 *Bibliografia de Josep Massot i Muntaner*, a cura de Joan Martí i Castells i de Josep Moran (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012).

2 *De València i Mallorca. Escrits seleccionats*. A cura de Vicent Simbor (València: Universitat de València, 2017).

La seva ha estat i és una vida lliurada a la recerca, al treball intens

És evident que a algú que ha publicat milers de pàgines no se li pot negar la condició d'*escriptor*, massa temps restringida només als que s'han dedicat a la ficció. Com a prosista de no-ficció, Josep Massot i Muntaner podria ésser classificat en aquells apartats de les històries de la literatura en què, quan parlen de la literatura anterior a la contemporaneïtat, encabeixen historiadors, dietaristes, memorialistes, pensadors, tractadistes, apologetes, polítics, gramàtics, autors d'epistolari, etc. Tota una sèrie de textos escrits sense la intenció de *fer literatura*. Des de la segona meitat del segle XIX s'ha tendit a restringir la condició de *literatura* únicament a aquells escrits que tenen una finalitat estètica o creativa, sense tenir en compte que no sempre la literatura s'ha elaborat amb aquesta premissa i que moltes de les obres que avui es consideren literàries varen ésser concebudes amb uns altres objectius. És evident que Josep Massot no cerca en l'escriptura una finalitat estètica, però sí que hi aplica algunes tècniques i un tipus de llenguatge que fan que els seus escrits puguin ésser llegits per una gran majoria de lectors, no tan sols pels especialistes.

Hem de considerar la importància que la literatura va tenir en la formació de Josep Massot i Muntaner

Per entendre-ho hem de considerar la importància que la literatura va tenir en la formació de Josep Massot i Muntaner.

Nascut en una família lletraferida, ja a la joventut havia acumulat un gran cabdal de lectures. Els seus oncles Marià i Mercè Massot celebraven periòdicament una tertúlia literària clandestina a casa seva en els anys més durs de la postguerra, quan aquestes activitats estaven prohibides pel franquisme. I el seu avi havia treballat en la recollida de cançons populars. Entre la biblioteca dels seus pares i la de la tia Mercè, tenien quasi tota la literatura mallorquina i catalana aleshores publicada en els segles XIX i XX i, als catorze o quinze anys, Josep Massot ja havia llegit tots aquests llibres, als quals la majoria de la gent no tenia accés. A més, també tenien moltes obres de literatura castellana i d'altres literatures estrangeres. El fet de procedir d'una família relacionada amb el món literari mallorquí li va permetre des de molt jove estar en contacte amb molts dels escriptors de l'illa, com Guillem Colom, Miquel Gayà, Llorenç Moyà o Jaume Vidal Alcover. A la biblioteca del col·legi de Monti-Sion, on va estudiar el batxillerat, també va poder completar les seves lectures: Cada

dia, a l'hora del pati, jo hi anava a cercar llibres, que llegia durant el vespre i que retornava l'endemà³. D'aquests anys al col·legi Massot recorda la influència de dos professors: Miquel Ferrer Flórez, que els ensenyava història, i Bartomeu Payeras, que els explicava literatura. La dèria per la literatura el va guiar a seguir els estudis de Filologia Romànica a la Universitat de Barcelona: ... aleshores el que m'interessava era la part de literatura, perquè volia estudiar Lletres a la Universitat, encara que tots dos temes, literatura i història, m'han interessat molt i en paral·lel⁴. I precisament de la universitat recorda especialment la influència rebuda dels professors de literatura: Antoni Vilanova, José Manuel Blecau i Joan Petit. Massot amplià després els seus coneixements de literatura a les classes dels Estudis Universitaris Catalans, de

l'Institut d'Estudis Catalans, que hi impartia Joaquim Molas, aleshores un jove professor que havia tornat de treballar com a lector a Liverpool. A més, va comptar amb els mestratges de Martí de Riquer i de Pierre Vilar. Posteriorment, Massot, durant els anys que va exercir com a professor a la Universitat de Barcelona, ensenyà dues assignatures de literatura: Teatre Medieval i Literatura Popular.

Massot confessava: «Tota la vida me l'he passada llegint i això és una passió que no me la treu ningú»

En una entrevista de l'any 2006, a un programa de TV3, Massot confessava: «Tota la vida me l'he passada llegint i això és una passió que no me la treu ningú de sobre. Com més coses fas, més saps que no saps res. Això ja ho deien els grecs»⁵. La condició de lector

3 Pere-Antoni PONS: «Josep Massot i Muntaner, l'erudició polifacètica», dins *Saviesa i compromís. Nou entrevistes a Josep Massot i Muntaner* (Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura, Institut d'Estudis Catalans, 2015), p. 66.

4 *Ibidem*, 67-68

5 Entrevista per al programa Nydia de TV3, dins *Saviesa i compromís, op. cit.*, p. 46

és fonamental per a qualsevol escriptor, ja que s'aprèn a escriure tot llegint, és a dir, mirant com escriuen els altres. Massot ens confessa que ha estat i és un lector impenitent, que llegeix tot el que cau en les seves mans. I el perquè d'aquest *vici* de la lectura ens el dona ell mateix en un altre interview, quan li demanen Què l'ha motivat a dedicar tants d'anys a l'estudi? i ell respon laconicament: La curiositat⁶. És a dir, la recerca de la veritat, el coneixement del desconegut, l'afany de clarificar el que és confús, de treure a la llum el que roman ocult... A més, Massot entén la cultura com un tot, en què les diferents disciplines s'han de coordinar per tal de poder entendre i explicar la realitat. Tot parlant dels seus nombrosos estudis sobre la Guerra civil, ens diu que tenen l'origen en la lectura del llibre de Georges Bernanos *Els grans cementiris sota la lluna*. Així, per a ell, sempre tot surt a partir de la literatura, però després la literatura sola no ho explica tot i has de passar a una visió històrica més àmplia⁷. En aquest cas, per tant, la recerca que Massot ha fet a partir del text de l'autor francès, d'una obra literària, li ha servit per entendre millor la veritat sobre uns esdeveniments reals. En el fons, Massot és com

els homes del Renaixement i de la Il·lustració, que sabien que totes les disciplines s'entrellacen i que el coneixement, al final, se sintetitza en l'art de l'escriptura.

Massot i Muntaner hauria pogut esser un d'aquells personatges a què Josep Pla dedicà els seus "Homenots"

Josep Massot i Muntaner hauria pogut esser un d'aquells personatges a què Josep Pla dedicà els seus *Homenots*, aquells gegants de la nostra cultura que han excel·lit en una o més branques. Però també és, com Pla, l'autor d'una obra immensa, que defuig la ficció i ens parla de la realitat. Des del periodisme Josep Pla convertia en literatura qualsevol informació que queia en les seves mans. Massot ho fa des de la història. Menys nòmada que l'empordanès, viatger sedentari en les biblioteques i els arxius, ens trasllada en l'espai i el temps a altres escenaris

i ens presenta personatges, situacions i obres del nostre passat que, per bé o per mal, han estat transcendents: Georges Bernanos, Mn. Antoni M. Alcover, el Conde Rossi, Antoni M. Sbert, el bisbe Josep Miralles, el cònsol Alan Hillgarth... just per citar aquells a què ha dedicat llibres sencers, als quals caldria afegir-ne molts d'altres que han estat tractats en articles, pròlegs i parlaments, molts recollits a les sèries de llibres *Escriptors i erudits contemporanis* i *A la Ciutat dels Llibres*. Sens dubte, aquestes col·leccions de treballs han adquirit un valor quasi enciclopèdic, que per l'extensió del conjunt recorda els textos planians. La principal diferència entre el plantejament de Pla i el de Massot està en la manera com ambdós afronten el que diuen dels personatges i els fets dels quals parlen: mentre en l'empordanès la veritat històrica pot quedar relegada a la veritat literària, en el mallorquí hi ha un respecte escrupolós a la dada amb què documenta tot quant ens diu respecte d'allò de què parla. Per tant, Massot estableix un pacte de veracitat amb els lectors que fa de l'escriptura un acte de clarificació, tot i els trets literaris que els seus textos puguin tenir.

6 Antoni ROCA i Maria I. DEYÀ: «Josep Massot, la paciència benedictina», dins *Saviesa i compromís*, op. cit., p. 29.

7 Entrevista per al programa *Nydia*, op. cit., p. 51.

L'abundància de notes a peu de pàgina en la majoria dels llibres de Josep Massot i Muntaner és un tret que sobta molts lectors. El mètode rigorós del nostre escriptor el porta a deixar ben clares les fonts d'on procedeixen les informacions que ens dona. Però també les notes li serveixen per aportar informació addicional que entorpiria la lectura del cos central del text. Les notes a què Massot ens ha avesat, si bé poden espantar els lectors poc avesats a les seves obres, es podrien entendre com una manera de distanciar els seus textos del que es podria considerar literatura. A la vegada, són els indicadors del camí seguit per l'escriptor en la seva investigació, que permeten que el lector també pugui continuar la lectura en altres obres o altres fonts. En realitat, les notes reforcen el pacte de veracitat que l'autor estableix amb el lector, serveixen per descarregar d'erudició el cos del text i per fer-lo més llegible, més fàcil i, en el fons, més literari.

El mètode rigorós del nostre escriptor el porta a deixar ben clares les fonts d'on procedeixen les informacions

En una entrevista que li feu Josep Massot i Ramis d'Ayreflor, Josep Massot deia que alguns escriptors han reconegut el valor literari de la seva prosa: I, sí, alguns escriptors han dit en públic que els hauria agradat escriure novel·les com jo escric els meus llibres. Ja em ve des de petit, quan feia redaccions. He llegit moltíssima literatura, catalana, castellana, francesa, anglesa, russa, nord-americana i alemanya. Em surt tot sol⁸. Si creiem, com ho han fet també alguns novel·listes, que la prosa de Josep Massot i Muntaner es pot considerar *literària* és perquè conté una sèrie de recursos i de trets propis de la literatura. Som conscient que aquesta afirmació hauria d'obligar-me a un treball rigorós d'anàlisi dels seus textos, que aquí no puc dur a terme per manca d'espai i de temps. Potser bastarà dir que Massot es

mou en un terreny en què combina pràcticament dos gèneres: el narratiu i l'assagístic. Com a historiador, ha de reconstruir fets, ha de contar històries. Però ho fa sempre a partir del que en diuen les fonts, sense inventar-se res, atès que el seu treball no és creatiu sinó científic. Ara bé, la seva reconstrucció dels esdeveniments és sempre molt clara, ja que sobretot es basa en l'ordenació lògica (i, sovint, cronològica) dels fets. El nostre historiador evita sempre les confusions o ambigüitats per tal de fer impossible una lectura errònia. En els seus escrits sempre hi domina una recerca absoluta de la claredat. També defuig les digressions teòriques que ens distraurien del que conta. Esquiva tant com pot les confusions que un discurs més desordenat o més ambigu podria generar. Això el du a una expressió en què s'eviten les construccions sintàctiques complicades, la polisèmia o el lèxic poc habitual. A diferència de tants de textos d'altres autors que fan que la lectura sigui tortuosa per l'excessiva dificultat, els treballs de Josep Massot i Muntaner, tot i la densitat d'informació que contenen, són d'una absoluta facilitat fins i tot per al lector no especialitzat. L'explicació no sols rau en el caràcter narratiu i en els trets sintàctics, lèxics i estilístics que hem esmentat, sinó també en el fet que, malgrat la temàtica especialitzada, els estudis de Massot fan ús d'unes estratègies pròpies del gènere assagístic — però sense caure en la subjectivitat de l'assaig— sense deixar de ser treballs especialitzats. Això els obre a un públic molt més ampli que el dels treballs d'altres especialistes i els fa llegibles per a qualsevol persona mitjanament culta. A tot això hem d'afegir que una bona part dels treballs de Josep Massot han tengut l'origen en conferències, han estat escrits per a un públic oient, la qual cosa obligava l'escriptor a cercar una claredat major que si haguessin estat escrits per a un públic que el llegeix en solitari.

Tanmateix, Massot és un escriptor que s'ha imposat uns límits. Tot i la gran quantitat de personatges que ha cone-

BIBLIOTECA
SERRA
D'OR

Bibliografia de Josep Massot i Muntaner

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

gut i de fets que ha viscut, ha renunciat, per exemple, a l'escriptura de les seves memòries, perquè, com a editor i com a investigador, és conscient dels problemes que pot ocasionar la divulgació d'informacions que atenyen la intimitat d'altres persones. Sens dubte, les seves memòries constituïrien un document importantíssim i serien una obra indiscutiblement *literària*. Però les raons d'aquesta renúncia són més bé morals o humanes: En unes memòries, si contes el que penses i el que recordes, necessàriament has de fer quedar malament algunes persones. I jo, això, no ho vull fer⁹.

Massot és un escriptor que s'ha imposat uns límits

Amb aquestes notes només hem pretès destacar un tret de l'obra de Josep Massot i Muntaner. Un tret que molts d'altres ja havien intuït abans i del qual no s'ha parlat gaire, per no dir gens. Sobretot, però, aquesta ha estat una excusa per retre un petit homenatge a Josep Massot i Muntaner per agrair-li la seva obra ingent i interdisciplinària, fruit de tota una vida d'estudi i de treball. ■

8 Josep MASSOT i RAMIS D'AYREFLOR, entrevista a J. Massot i Muntaner, dins *Saviesa i compromís*, op. cit., p. 116

9 Pere-Antoni PONS: «Josep Massot i Muntaner, l'erudició polifacètica», op. cit., p. 76.